

וישלח :

חכם שנתמנה מוחלין לו על כליו¹¹ עוונותיו¹²; חתן, וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל¹³ וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא שנמחלו¹⁴ לו כל עוונותיו; נשיא, בן שנה שואל במלכו¹⁵ וכי בן שנה הי' אלא שנמחלו לו¹⁶ (על¹⁷) כל עוונותיו¹⁸.

א. אחת מנשי עשו המנויות בפרשתנו היא „בשמת בת ישמעאל“, הנקראת ב' תולדות בשם „מחלת בת ישמעאל“. ומ' בואר ברז"ל¹⁹, והביאו רש"י בפירושו על התורה כאן — ששמה הי' „בשמת“ ומה שנק' „מחלת“ הוא רמז — „לפי שנמחלו לו (כל) עוונותיו“ (של עשו), ומזה למדין שחתן (נושא אשה) מוחלין לו כל עוונותיו.

אמנם בביאור ענין זה (שחתן ביום חופתו נמחלו כל עוונותיו) מצינו ב' גירסאות:

בירושלמי (ועד"ז במדרש שמואל*) איתא: חכם חתן נשיא גדולה מכפרת . . חכם, מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, מה כתיב בתרי"ו וכי יגור אתכם²⁰ גר גוי מה הגר מוחלין לו על כל עוונותיו אף

(1) לו, ג.

(2) כת, ט.

(3) ירושלמי בכורים פ"ג ה"ג. מדרש שמואל רפ"ז. וצ"ע שבפרש"י נשמטה תיבת „כל“. וראה לקמן הערה 11, 19.

(4) כ"ה בירושלמי. ובמדרש שמואל „שמחלו לו על כל עונותיו“.

(5) ירוש' בכורים שם.

(6) שם בשינויים קלים — כבהערות שלאח"ז.

(7) במדרש שמואל „הגדולה“. וביל"ש שמואל שם (רמז קיז) ליתא תיבה זו. וראה הערה 34.

(8) קדושים יט, לב.

(9) שם, לג.

(10) כ"ה בירושלמי. ולכאורה צ"ל „אתך“ (כב' כתוב). וכ"ה במד"ש ויל"ש שם.

(*) בהוצאת באבער. שמחלה (?) לו על כל עוונותיו. ובפרש"י עה"פ כאן ב' גירסאות. שנמחלו (לו) עוונותיו, שנמחלו עונותיו (של בשמת). וראה לקמן הערה 41.

(11) בירושלמי ובמד"ש איתא בכולם „כל עונותיו“ — בגר, חכם, חתן (בעשו) ונשיא — כבפנים. ביל"ש שמואל שם איתא תיבת „כל“ רק ב„נשיא“. ב„קונדרים אחרון“ שבסוף יל"ש „אשר סדר הר' שמעון הדרשן לאחר שכתב זה הספר (היל"ש) — נוסח ההקדמה דמהדורה הא' של היל"ש על התורה (שאלוניקי, רפז) סי' קצח איתא „כל“ ב„חכם“ ו„נשיא“ אבל לא ב„חתן“ (עשו) ו„גר“. בס' פרדס הגדול בסופו (לקוטים ושו"ת לרבינו שלמה) נט, ג — בשם „מצא רבי במדרש“ — נאמרה תיבת „כל“ בגר חכם וחתן (עשו), אבל לא בנשיא (ראה הערה 18).

(12) במדרש שמואל: מה גר נמחלו לו כל עונותיו אף זה נמחלו לו על כל עונותיו. ועד"ז ביל"ש שם.

(13) תולדות שם.

(14) במדרש שמואל (וביל"ש) „אלא מלמד שמחלו לו“.

(15) ש"א יג, א.

(16) במדרש שמואל (ויל"ש): אלא מלמד שמחלו לו, כנ"ל.

(17) כ"ה בכמה דפוסי ירושלמי, וכבמדרש שמואל שם.

(18) בירושלמי מסיים „כתינוק בן שנה“. ובמדרש שמואל (ועד"ז ביל"ש) ממשך: נשיא ומלך נעשה כתינוק בן שנה שלא טעם טעם חטא. ובספר הפרדס שבהערה 11 „כיון שמלך נעשה כבן שנה נקי ומלובן“. וביל"ש שם הובא לאח"ז: רב הונא אמרי' כבן שנה שלא חטא מימיו.

(*) ביל"ש שם נסמן יומא (כב, ב). וביומא שם

(וחכם שנתמנה ונשיא – שניהם בכלל
„עולה לגדולה“)²⁷?

ב. והנה בהסברת גירסת רש"י – ש-
מביא גר שנתגיייר בין אלה שמוחלין
להם עוונותיהם (ולא עוד אלא שמקדים
„גר שנתגיייר“ (לכולם) – י"ל (כמבואר
במ"א²⁸) דענין המחילה דגר מלמד על
השאר: כשם שבגר שנתגיייר הרי פשוט,
שמחילת עוונותיו קשורה בזה ששינה
מעשיו לטובה²⁹ – כך גם מי שעולה ל-
גדולה ונושא אשה³⁰, שעוונותיהם נמ-
חלים, ה"ז משום שבדאי עשו תשובה.

ולכאורה כן משמע קצת מב"ר³¹ ש-
עשו „נתן דעתו להתגיייר מחלת שמחל
לו הקב"ה על כל עוונותיו“ היינו ד-
מחילת העוונות של החתן באה מצד
דעתו לשנות מעשיו³².

דרכ לדעת ר"ח נענש, ולדעת רבים (ר"י, אבא חנן
משום רבי אליעזר) אינו נענש, הרי לפ"ז נמצא
דמחיל דג' מוחלין להן עוונותיהם קשה, דהרי לדעת
ר"ח ר"ב מוחלין להם עוונותיהם, ולדעת ר"י דהרי
בקטן שנוגד, דוחק קצת שמשווי לגמרי כל הג'
שמוחלין להם עוונותיהם. אבל ראה יפה מראה
לירושלמי בכורים שם. וראה ספר חסידים סתרצ"א
ובמפרשים שם. דברים אחדים להחיד"א (קלה, א
ואילך). אנציקלופדי תלמודית ערך גר (ע' רסט
ואילך). וש"נ.

27 לכאורה כן מפרש רש"י במדרש שמואל,
דבכללות מבואר כאן ג' סוגים אלו – גר, עולה
לגדולה (חכם ונשיא) וחתן. וכמ"ש ביפה מראה
לירושלמי שם. ואין הכרח לומר שכן היתה גירסת
רש"י במדרש שמואל.

28 ראה לקו"ש שם ע' 170.
29 ראה שו"ת חוות יאיר סי' עט. וראה יפה
מראה שם בסופו.

30 אבל להעיר מס' פרדס הגדול (לרש"י)
הנ"ל הערה 11 בסופה: כיון שזכה לדחתנה מוחלין לו
על כל עוונותיו (ומשמע שאינו חלוי בעשיית תשובה).
31 פס"ז, יג.

32 להעיר במחיי פרשתנו עה"פ, שכולל ב' י-
דברי רז"ל יחד, שמתחלה מביא, „עשו נתן דעתו

אבל רש"י בפירושו על התורה מע-
תיק מ, „אגדת מדרש ספר שמואל“: „ג'
מוחלין להן עוונותיהן“ גר שנתגיייר וה-
עולה לגדולה והנושא אשה“ ויליף מזה
ש„נקראת מחלת שנמחלו“ עוונותיו“²¹.

היינו שבירושלמי ומדרש שמואל (ש-
לפנינו) קחשיב רק „חכם חתן ונשיא“
ולא נמנה עמהם גר שנתגיייר (אף דמיני'
ילפינו שכן הוא גבי חכם) – וי"ל הטעם,
כי גר שנתגיייר ה"ה מציאות חדשה, כ-
קטן שנוגד דמי²², ואין לו שייכות למצי-
אותו הקודמת²³ (עד שמצד „דין תורה“
יכול לישא אחותו (מגייתו)²⁴), שלכן²⁵
מובן שאין לכללו בהנך ג' שמוחלין להן
עוונותיהן – וצריך להבין מהו טעמו של
רש"י שכי, „ג' מוחלין להן עוונותיהן גר
שנתגיייר וכו'“, שגם גר הוא מהג'²⁶

19 כ"ה ברוב דפוטי וכת"י רש"י (שתח"י): „וכי'
כת"י רש"י (שתח"י) „על כל עוונותיהם“. אבל בסוף
פרש"י (בנוגע למחלת) גם בב' כת"י אלה ליתא
תיבת „כל“.

20 ראה הערה 4 בשוה"ג.
21 ביאור פרש"י זה – ראה גם לקו"ש ח"ה ע'
163 ואילך.

22 יבמות כב, א. וש"נ.
23 „ונעשה ברי' ועשי' חדשה“ (שו"ע אדה"ז
א"ח סמ"ו ס"ד).

24 ראה יבמות שם ובתודה"ה ערוה שם. רמב"ם
הל' איסורי ביאה פ"ד ה"ב. וראה נ"כ הרמב"ם
שם.

25 להעיר שבתשכ"ז קטן (סתס"ה) הביא
ממדרש הלימוד בנוסח אחר מהירושלמי „נשיא
דחתיב מפני שיבה וגו' וסמך ל' וכי גיור אתכם גר
וגר שנתגיייר בקטן שנוגד דמי', וליתא שם, מה גר
מוחלין לו על כל עוונותיו“.

26 להעיר שביבמות מח, סע"ב פליגי אם ב"נ
נענש על זה שעבר קודם הגירות. אבל (נוסף ע"ז

לפנינו „אמר רב הונא כבן שנה שלא טעם טעם
חטא“.

לעיל, שהרי מוכח שם שרק „נתן דעתו להתגיייר (היינו לשוב בתשובה)³⁷”, אבל לפועל לא נתגיייר, שלא שינה מעשי³⁸.

ג. גם יש לדייק: מדוע נרמז ענין כללי כזה השייך לנישואי כל איש ואיש (שחתן מוחלין לו עיונותיו) בנשואי עשו עם בשמת בת ישמעאל, ולא בנישואי חו"כ מסוג יותר נעלה, המתאימים יותר לתוכנם של נישואין (ע"פ תורה)? ובפרט שמלבד זאת שהמדובר הוא בנשואי עשו הרשע, הרי גם הנשואין עצמם לא היו אלא ענין של רמאות — להראות ליצחק שנושא אשה כשירה, כמסופר ב' תולדות³⁹ „וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב . . ויצו עליו . . לא תקח אשה מבנות כנען . . וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל ג' על נשיו גו'”, ופרש' „הוסיף רשעה על רשעתו שלא גרש את הראשונות⁴⁰”.

לפי הירושלמי (ומדרש שמואל של-פנינו) יש לומר, דבזה שהלימוד הוא דוקא מ„מחלת” שנאמר בנשואי עשו, בא הכתוב להשמיענו שמחילת עיונותיו של חתן ה"ה גם באופן שלא שינה מעשיו לטוב ולא עשה תשובה (כמו עשו הרשע, „שלא גרש את הראשונות”);

אבל לפי פרש' שגם בחתן ה"ז תלוי בשינוי מעשיו לטוב, בדוגמת גר שנת-

ולפ"ז מסתבר, דלהירושלמי ומדרש שמואל (שלפנינו), שלא מנו גר בין הנך שמוחלין להם עיונותיהם (ורק נלמד מ-גר), משמע שמחילת העיונות בחכם חתן ונשיא לא באה מפני ששינו מעשיהם ועשו תשובה, אלא רק בגלל זה שנעשו חכם (שנתמנה) נשיא וחתן³³. וכן מוכח מדיוק לשון הירושלמי ומדרש שמואל „חכם חתן נשיא גדולה³⁴ מכפרת”, דאין „גדולה” חלוקה בפ"ע³⁵ אלא היא מוסבת על כל הג' פרטים שנמנו לפני³⁶, דהיינו שעצם עלייתם לגדולה מכפר.

ויש להבין סברת החילוק בין דברי הירושלמי (והמדרש שמואל שלפנינו) והמאמר כפי שהובא בפרש'.

עוד צריך ביאור בדברי הב"ר הנ"ל, כי אינם עולים בקנה אחד עם המבואר

להתגיייר, וממשיך „ושלשה מוחלין להן על כל עונותיהן גר שנתגיייר והעולה לגדולה והנשא אשה ומוכיח מן הכתוב הוה שנקראת מחלת שנמחלו לו על כל עונותיו”.

33 ואף שנלמד מגר — הרי א' הלימוד מגר הוא רק על „חכם”, משא"כ חתן ונשיא נלמדים מ' פסוקים אחרים. ב' גם בחכם מסתבר לומר שהלימוד מהסמיכות ל'גר הוא רק בנוגע להמציאות בפועל, שמוחלין לו על כל עונותיו, אבל לא על אופן וגדר המחילה. וכדמוכח גם מלשון הירושלמי „הגדולה מכפרת”, אף שמביא לימוד מיוחד על כל סוג בפ"ע, מ"מ, גדר הכפרה והמחילה שווה בכלם, „גדולה מכפרת”, כדלקמן בפנים.

34 ולא „וגדולה” (בוא"ו). במדרש שמואל לפנינו „וגדולה מכפרת”. אבל לכאורה הוא ט"ס. ובהוצאת באבער הוא כבירושלמי „גדולה”.

35 והרי לא הביא להלן ראי' בפ"ע על „גדולה”.

36 וכן מוכח מהל' „מכפרת” (ל' יחיד ול' נקבה) דקאי על „גדולה” הכוללת כולם, דאל"כ הליל „מכפרין”. וכ"ה ביל"ש שמואל שם (שליתא שם „גדולה”), חכם חתן ונשיא מכפרין. ועד"ז ב' ספר הפרדס שם „שלשה מכפרין חכם ונשיא וחתן”.

37 לכאורה כ"ה הכוונה במדרש „להתגיייר” ולא כפשוטו — ראה רד"ל לב"ר שם סק"ט.

38 ראה יפה תואר השלם (ובהקצר) שם. נזר הקודש השלם שם. וראה גם יפה מראה לירושלמי בכורים שם: עץ יוסף לירושלמי שם — דהתנא דב"ר והא דירושלמי פליגי. ע"ש.

39 בסופר (כתב ו ואילך).

40 הביאור בזה ע"ד הפשט ראה בארוכה לקו"ש שם ע' 169 ואילך ובהערות שם. חליה ע' 113 ואילך.

עניני התורה הם בתכלית הדיק, צריך לומר, שדבר זה מתאים להשמיענו (לרא-שונה) דוקא בנושאי עשו.

ד. וי"ל הביאור בזה:

כמה טעמים נאמרו⁴⁵ ע"ז ש"נהגו" שהחתן והכלה מתעניין ביום חופתו: (א) "דהוי" סליחה דידהו שנמחלין עוונותיהן ויום כפור דידהו"⁴⁶; (ב) "שמא יש" תכרו ולא יהי דעתן מיושבת עליהן ב"שעת הקידוש"⁴⁷; (ג) "מפני שמצוה חביבה עליהם (לכן נוהגין) כדרך שעושין חסידים הראשונים שהיו מתעניין על מצוה החביבה, כגון לולב ושאר דברים"⁴⁸.

(45) בכל הבא לקמן ראה נ"כ השו"ע שבהערה הבאה. שדי חמד אסיפת דינים מערכת חתן וכלה ס"ד. אנציקלופדי תלמודית ערך חתן (ע' שכ ואילך). ושו"נ.

(46) ל' הרמ"א שו"ע אה"ע סס"א ס"א.

(47) שו"ת מהר"ם מינץ סי' קט (ד"ה וראיתי רבותי). הובא בב"ש אה"ע שם סק"י. באר היטב שם סק"ה. מג"א או"ח ר"ס תקעק (והשמיטו הא דכ' "וי"כ דידהו"). וראה מושב זקנים עה"ת ס"פ תולדות (נעתק לקמן הערה 65). ובשו"ת מהר"י ברונא, אמרתי בינקותי... משום דאמרין... דמלך נידון בכל יום וחזן דומה למלך והואיל ויומא דדינא הוא לגבי בני מתענה כמו ביום כפור, אבל ממשיך, ומהאי טעמא יש בני אדם דמתענים ברה"ל לפי שיום דין הוא. וראה הערה הבאה.

(48) שו"ת מהר"ם מינץ שם ממשיך, כדדר-שינן על הא דכתבי ויקח את מחלת כו". ובשו"ת מהר"י ברונא הביא כטעם בפ"ע, ורעוד שמעתי לפי דאמר' בגמ' המתעלה עוונותיו נמחלין וכיון דעולה לגדולה אולי יגרום החטא ויתבטל ומקבל עלי' חשובה וצערא בעלמא עד דסיים חופתו והדר אכיל".

(49) שו"ת מהר"ם מינץ שם, הובא בב"ש ובאר היטב אה"ע שם. מג"א שם. וראה שו"ת מהר"י ברונא שם בתחלתו.

(50) רוקח סי' שנג.

גייר, הרי תמוה ביותר, איך מתאים לו-מר שנמחלו עוונותיו של עשו - והלא לא עשה תשובה אלא, "הוסיף רשעה כו"?

לכאורה י"ל שמהאי טעמא נרמז זה בשם אשתו - "מחלת" (ולא בשמו של עשו) - כי בנדוד"ד נמחלו עוונותי של מחלת אשת עשו, כי רק היא עשתה תשובה בעת הנישואין.

אבל עדיין יש להבין מאי טעמא מ'רמז הכתוב דבר זה בנושאי עשו דוקא?

יש מפרשים⁴², דממה שנמצא לימוד זה בהך קרא למדנו דא"ע דכבר יש לו אשה ובנים דהשתא תו ליכא מצות פו"ר אפ"ה מוחלין לו דהא הכא גבי עשו כשלקח אשה זו כבר הו"ל תרת-נשי ובנים נמי".

אמנם לכאורה אין זה ביאור מספיק - כי אף שלא מצינו לפנ"ז מפורש בתורה ענין של נשואי אשה לאחר ש-כבר היו לו להנשא אשה ובנים⁴³ (וגם בנושאי יעקב, שנשא ד' נשים, אין מקום ללימוד זה, כי מעיקרא לא היו לו עוונות)⁴⁴ - הרי מובן הוא דכיון שכל

(41) כהגירסא, שנמחלו עוונותי". - ולהגירסא ברש"י, "נמחלו עוונותי" - צריך לומר, שמחילת עוונותי של מחלת (מפני תשובה שלה) נמשכה גם על עשו (ואולי זוהי הכוונה בגי' מד"ש באבער הנ"ל (שוה"ג להערה 4) "שמחלה לו כו", היינו שבאה בסביבתה. ודוחק). ועצ"ע.

(42) משכיל לדוד לפרש"י פרשתנו עה"פ. ו-עד" במלאכת הקודש עה"פ.

(43) צ"ע אם זה שייך כשנשא פלגש בנוסף על אשתו, כמו בס"פ וירא.

(44) וכן בנוגע לזה שו"ס אברהם ויקח אשה ושמה קטורה (ח"ש כה, א), אחרי שכבר ה' לו בן יצחק (ולדיעה אחת (כ"ב טו, ב) היתה לו גם בת, היינו קיום מצות פו"ר גם לדעת ב"ה (בימות סא, ב)) - דהרי לא היו לו עוונות (רש"י ח"ש שם, ז). ונוסף ע"ז - הרי לא אלא היתה לו אשה בכלל, דשרה כבר מתה.

כפשטות דרשת רז"ל בירושלמי ומדרש שמואל.

ולפ"ז צ"ל, שהפוסקים שנתנו טעמים אחרים להתענית סבירא להו שמחילתם של החר"כ אינה תלויה בתשובה ותענית של תשובה, אלא המחילה באה ע"י ה- נשואין לבד.

ומכיון שלכו"ע⁵⁵ יום חופתם של החתן והכלה הוי יום מחילה וסליחה (ע"ד יום כיפור), יש לומר, שהמחלוקת בין הטעמים הנ"ל שבפוסקים – אם זקו- קים לתענית של תשובה בשביל הכפרה – היא בדוגמת הפלוגתא שמצינו בענין כפרת יום הכפורים⁵⁶: לדעת רבי בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר, דעיצומו של יוה"כ מכפר, ולדעת רבנן – רק אם עשה תשובה יוה"כ מכפר.

ועד"ז הוא בנדו"ד, דהאומרים דמת- ענין משום דהוי יום סליחה ויר"כ ידיהו, ס"ל דחתן וכלה צריכים עשית תשובה לכפרתן⁵⁷, דזוהו תוכן תענית של תשו- בה⁵⁸ (כמ"ש הרמב"ם⁵⁹ דהצום הוא „כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה“), ואלו שנקטו הטעם הב' והג' הנ"ל – ס"ל דהכפרה היא מצד עיצומו של יום (חופתו), ע"ד דעת רבי (הנ"ל) בנוגע ליוה"כ.

(55) וידוע הכלל שאין להרבות במחלוקת (דרכי שלום (בשדי חמד, קה"ת) כללי הש"ס אות ל' סרנ"ז).

(56) שבועות יג, א. ויש"נ.

(57) ראה ביאור הגר"א לרמ"א שו"ע או"ח סתקס"ב ס"ב.

(58) ראה שו"ע אדה"ז חלק חו"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ד „ולכן מותר להתענות לתשובה כו"ו. וראה אגה"ת פ"א.

(59) הל' תעניות פ"ה ה"א. וראה שם פ"א ה"ב. מעשה רוקח לרמב"ם שם.

וא' מהחילוקים שנאמר בפוסקים בין הני טעמי הוא⁶⁰: לטעם הא' ראוי להש- לים התענית⁶¹, משא"כ לטעם הב' והג' – א"צ להשלימו, כפשוטו (ולאידך אם נת- אחרה החופה עד אחר צה"כ – לטעם הא' א"צ להתענות רק עד צה"כ, ולטעם הב' והג' – צריכים להתענות עד אחרי החופה).

וי"ל שאפי' את"ל שגם לטעם הא' (דהוא יום סליחה שלהם) אין צריך להשלים התענית – כיון שגם תענית שעות נחשב כתענית⁶² – יש חילוק עיקרי בין הני ג' טעמי בהגדרת מהות התענית: לטעם הא' יש כאן חלות דין תענית על הגברא וגם על היום⁶³; משא"כ לטעם הב' והג', דאין בזה חלות תענית, אפי' על הגברא, כ"א רק שלילה והעדר האכילה.

והנה פשוט דלכו"ע (גם הפוסקים שנקטו הטעם הב' והג') הרי יום החופה הוא יום מחילה וסליחה להחתן והכלה,

(51) ב"ש ובאר היטב שם. כנסת הגדולה אה"ע סס"ב הגהות הטור סקט"ו. פתחי תשובה שם סס"א סקט"ט. ועוד. וראה בארוכה שו"ע שם.

(52) אבל ראה הלשון בשרית מהר"י ברונא שם (נעתק לעיל הערה 48). וראה שדי חמד שם.

(53) עזר מקודש לאה"ע שם. וכן משמע בפרמ"ג (א"א) או"ח ר"ס תקעג. וראה אגה"ת פ"ג „עד חצי היום דימחשב ג"כ תענית בירושלמי". וראה הערה הבאה.

(54) ראה בארוכה בצפ"נ להל' תעניות פ"א ה"ט ובכ"מ (נעתק בצפ"נ כללים בערכו) דעיקר גדר תענית היא על היום שיהא היום נקרא תענית וממילא אסור לאכול. ובהל' תעניות שם ה"א (לז, א) כ', „דתענית חל על עצם היום, גבי שעות לא, רק זה לכו"ע בגדר לצעורי נפש"י. ולכאורה לפי מ"ש בתוס' (ע"ז לד, א. הובא בצפ"נ שם), ר"א ש (תענית פ"א ס"ב), דגם תענית שעות צריך לקבל עליו מאתמול מבעוד יום, משמע דגם בתענית שעות חל על (חלק זה ד) היום שם „תענית". ואכ"מ.

ה. אמנם אפילו לרבנן, דס"ל שאין יו"כ מכפר בלי תשובה, מוכח מדברי הרמב"ם⁶⁰ דאין הכפרה באה מהתשובה, אלא מעיצומו של יום הכפורים, אלא שעיצומו של יוה"כ מכפר דוקא כאשר ישנה תשובת האדם⁶¹.

ויתירה מזו⁶²: מזה שכתב הרמב"ם⁶³ "עיצומו של יום הכפורים מכפר לשבים" ולא אמר, "מכפר עם התשובה" וכיו"ב, מוכח לדעת הרמב"ם מועילה כפרת עיצומו של היום גם לזה שלא עשה תשובה (גמורה) על חטאיו (תשובה עם כל גדריו ותנאיו – חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא בוידי דברים), אלא שהוא נמצא רק בתנועה וגדר של "שב", ששב ופונה לה⁶⁴.

וע"פ זה נמצא שיש ג' שיטות באופן הסליחה ומחילה דיו"כ ויחסה לתשובה: א) דעת רבי שאין צריך לתשובה בשביל הסליחה; ב) דעת רבנן (בפשטות) שצריך תשובה ממש; ג) שיטת הרמב"ם (לפי פירושו בדעת רבנן) שצ"ל תנועה של שיבה, אבל לא מעשה תשובה ממש.

ויש לומר, שמעין שלש שיטות אלו ביו"כ הן ג' השיטות הנ"ל בגדר הסליחה ומחילה ביום החופה:

לפי הטעם שהתענית היא רק בשביל צלילות הדעת בשעת הקנין – נמצא שאין לסליחה כל קשר עם התענית; לפי הטעם דהוי תענית של תשובה – ה"ז כמו יו"כ לדעת רבנן (בפשטות)⁶⁵; ולפי הטעם שהתענית הוא משום חביבות המצוה, י"ל שהוא ע"ד שיטת הרמב"ם

ביו"כ – שהרי סו"ס אף שהתענית אינו לתשובה, הרי בחביבות של מצוות הקב"ה – יש בה קירוב ושיבה להקב"ה.

ו. לפי זה יש לבאר החילוק הנ"ל בין דרשת הירושלמי ומדרש שמואל (לפנינו) – ופרשי' והמדרש:

כפי פשטות דרשת הירושלמי, ה' כפרה דחתן היא כולה מצד עצם ענין הגדולה דמכפרת⁶⁶, והיינו כענין עיצומו של יום ביום כפור, משא"כ לפרשי' ש' מחילת עוונות של חתן ועולה לגדולה באה דוקא כאשר יש עמה תשובה⁶⁷ – יש לומר, שהכפרה היא אמנם מצד עצם הענין דנושא אשה (ועולה לגדולה), אלא שכפרה זו אינה אלא דוקא כאשר ישנו ענין התשובה, בדוגמת גר שמשנה מע' שיו כולן לטובה.

ולכן אף שלא מצינו מפורש שעשו עשה תשובה, הרי השם מחלת הוא שמה של אשתו – שהיא עשתה תשובה בעת הנשואין⁶⁸.

ולפי המדרש ש"נתן דעתו להתגייר מחלת שמחל לו הקב"ה על כל עוונותיו תיר", נמצא דאף שלא ה' כאן ענין של (גיור ו)תשובה ממש, אלא רק תנועה של קירוב לטוב דחפץ להתגייר⁶⁹ – גם זה מועיל למחילת עוונותיו שנמחלים ע"י ענין הנשואין.

64) ראה חדושי אגדות מהר"ל יבמות סג, ב. גו"א לפרשי' פרשתנו עה"פ. הכותב ויפה מראה לירושלמי בכורים שם. ועוד. וראה שד"ח שם בסופו מה שמחלק בין חתן להשאר.

65) ראה מושב זקנים עה"ת ס"פ תולדות: מחלת מכאן שהנושא אשה מוחלין לו עוונותיו לכך נהגו להתענות החתן ביום הנשואין כי הוא יום הכפורים שלו.

66) ראה לעיל הערה 41.

67) ראה מפרשי הבי"ר שם – נסמנו בהערה 38.

60) ה'ל' תשובה פ"א סוף ה"ג.

61) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1150 ואילך.

62) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 126 ואילך.

63) להעיר מלקוטי לוי"צ – אגרות ע' רו.

רז"ל), והיינו הדביקות וההתאחדות ד- ישראל ואביהם שבשמים, על ידי עסק התורה וקיום המצות כו', עד לתכלית הדביקות וההתאחדות.

וכשם שתכלית ענין הנישואין (הגש- מיים) הוא בשביל קיום מצות פרו ורבו גו', הולדת בנים⁷⁴ [וכמבואר ברא"ש⁷⁵ שזהו הטעם שלא תיקנו לברך (בברכת אירוסין) „אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה“ – „כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה כי פרי' ורבי' היינו קיום המצוה⁷⁶] – כן הוא גם ב- נישואין שבין ישראל ואבינו שבשמים, שתכליתם הוא בשביל פרו ורבו דיש- אל (ברוחניות)⁷⁷, שזה כולל כללות עבו- דת האדם, „מאי פירות . . מצוות⁷⁸ כמחז⁷⁹“, „כל המלמד בן חבריו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“, וב- כללות – קירוב בני ישראל ליהדות, תורה ומצוות⁸⁰.

עפ"ז מובן עוד צד-השוה של השלשה שמוחלין להם עיונותיהם – חתן חכם ו- נשיא – כי גם חכם ונשיא ענינם ל- העמיד „תולדות“, „פרו ורבו“ ברוחניות; ד, „חכם“ אמיתי הוא המלמד תורה לעמו ישראל (כפסק הרמב"ם⁸¹ „מצוה על כל חכם וחכם מישאל ללמד את כל ה- תלמידים“), ונשיא – שאמיתית תואר „נשיא“ הוא מי ש„אין על גביו אלא ה’

ז. עפ"ז מובן הטעם לזה שנרמז ב- כתוב ענין זה ד, „חתן מוחלין לו כל עיונותיו“ בנשואי עשו עם בת ישמעאל („ולמד הטעם מכאן“), כי גדר זה דכפרה ומחילה מצד ענין הנישואין יתכן רק בישראל⁸², לא בעכו"ם:

כשם שהכפרה דעיצומו של יום ה- כפורים לכלל ישראל, שהוא כמ"ש⁸³, „כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם לפני ה' תטהרו“, פועל על האדם היציאה מחטאיו⁸⁴, ד"ל הטעם שהוא כיון ד- כאו"א מישאל רוצה לעשות כל ה- מצות⁸⁵ – עד"ז הוא ביום כפור פרטי דחתן (וכלה) אשר נושא אשה והולך ל- קיים מצוה רבה דפוי"ר, הרי זה פעולת הנשמה קדושה שלו, ולכן זה גורם למחילת עיונותיו, משא"כ בעכו"ם.

ולכן רמזה התורה ענין זה בעשו דוקא, כי עשו ה' בנו דיצחק, ה' לו דין ישראל, כדאיתא בגמ'⁸⁶ דעשו ישראל מומר הוי, משא"כ אלו שמסופר אודות נישואיהם בדורות שלפנ"ז, הרי לא ה' להם דין ישראל⁸⁷.

ח. ובפנימיות הענינים יש לומר:

נישואי איש ואשה (כפשוטם), הרי הם משתלשלים מהנישואין, כביכול, ד- הקב"ה וכנסת ישראל (שנקראים איש ואשה, כמבואר בארוכה בשה"ש ובמד-

74) ולהעיר גם מפרש"י בראשית ב, כד.

75) כתובות פ"א ס"ב.

76) וי"א שלכן אין מברכין שהחינו בברכת נישואין (גליון מהרש"א לשו"ע יו"ד סכ"ח בש"ן סק"ה).

77) ראה סה"מ תרנ"ט ע' טז"ו.

78) סוטה מו, סע"א.

79) סנהדרין יט, ב.

80) ה' ת"ת פ"א ה"ב. וראה שו"ע יו"ד סרמ"ה

ס"ג. שו"ע אדה"ז ה' ת"ת פ"א ס"ח.

68) ולהעיר דישמעאל ה' בן אברהם וגם עשה תשובה קודם שמת אברהם (פרש"י לך טו, טו. ח"ש כה, ט), ע"ד עשו – לקמן בפנים.

69) אחרי טו, ל. הובא ברמב"ם ה' תשובה שם.

70) ראה בארוכה לקושי חכ"ז שם (ע' 128).

71) רמב"ם ה' גירושין ספ"ב.

72) קדושין יח, רע"א.

73) וראה לעיל הערה 68: לקושי חט"ו ע' 192 – בנוגע לישמעאל. וש"נ.

בהצלת נפשות ממש, להציל אחבנ"י שהם בגדר תינוק שנשבה, שלא יטמעו ח"ו כו"י^[87] —

הנה עוד זאת, שעצם ההחלטה להקדיש את חייו, עכ"פ חלק חשוב מחייו, לעסוק בפרי' ורבי' (ברוחניות), מביאה סיוע ועזר הקב"ה (גם) בעבודתו הפרטית, ש"מוחליו לו כל עיונותיו" (ובמילא הרי הוא גם "קושט עצמו" תחלה), ועי"ז גם עבודתו עם אחרים תהי' בשלימות יותר, כדבעי⁸⁸.

ועוד זאת: גם אם נדמה בעינינו שהוא בתכלית הירידה שאין למטה ממנה — הרי ענין זה (מחילת עוונות דחתן) נרמז גבי נשואי עשו, ללמדנו, שאינו נוגע לעיכובא מצבו הקודם, וגם אם מצבו הרוחני הוא שפל ביותר (ע"ד ח"ו עשו הרשע), הרי תיכף כשבא לקיים מצות פו"ר הרוחנית ובוחר לו לחלקו ולגורלו לעסוק בקירוב אחבנ"י לאביהם שבשמים, הרי הוא מתעלה⁸⁹ ממעמדו ומצבו שלפנ"י⁹⁰, ומתגלה אמיתית מהותו (זה שרוצה לקיים כל המצות ולהתרחק מן העבירות), ובדרך ממילא נמחלו ונמחקו כל עיונותיו.

(87) להעיר משו"ע אדה"צ א"ח סו"ס שו (וש"נ) שמחללין שבת להציל נפש אחת מישראל שלא תצא מכלל ישראל, אפילו אם הוא ספק. ע"ש.

(88) ראה יפה מראה לירושלמי בכורים שם.

(89) להעיר מרמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל: ולא שבת לוי בלבד אלא כל איש ואיש... אשר נדבה רוחו אותו כו' להבדל לעמוד לפני ה' ולשרתו ולעובדו כו' (וכמ"ש בהלכה יב שם שענינו שבת לוי הוא "להורות דרכיו הישרים ומשפטי הצדיקים לרבים") הרי זה נתקדש קדש קדשים כו'.

(90) להעיר מקונטרס דרושי חתונה תרפ"ט (ע' כב. סה"מ קונטרסים ח"א כו, א): וזהו שארז"ל (סנהדרין דצ"ט ע"ב) כל המלמד את בן חבריו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו דוה"ע הקביעות בלימוד התורה ברבים דוקא שע"ז נעשה ברי' חדשה.

אלקינו⁸¹, דהיינו מלך [וכמפורש בנדוד"ד שהכוונה לשאל המלך⁸²] — שענינו של מלך הוא (בלשון הרמב"ם⁸³) "להרים דת האמת", לכופ' כל ישראל לילך בדרך התורה והמצות ולחזק בדקה כו'.

ט. ועל פי זה יש ללמוד גם הוראה למעשה לכא"א — ממחז"ל הנ"ל ש"מוחליו להם כל עיונותיהם":

לכל לראש יש כאן עידוד וחיזוק מיוחד לכא"א הבוחר לחלקו ולגורלו להתעסק בהפצת התורה וחיזוק היהדות וכו' — פרו ורבו ברוחניות — שמובטח לו ש"מוחליו לו על כל עיונותיו!"

ויתירה מזו — זה שולל טעות של כמה, שטוענים שאינם ראויים לאותה איצטלא, להיות מן המשפיעים טוב לכל ישראל, כי ידע אינש בנפשי' שעדיין רחוק הוא משלימות עצמו, ועליו לקיים הוראת חז"ל⁸⁴ "קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים".

ובא הלימוד ממחז"ל הנ"ל — נוסף לזה שכבר הורה לנו נשיא דורנו בשם אביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע⁸⁵ שבדורות האחרונים דעקבא דמשיחא צ"ל "חטוף ואכול חטוף ואישתי"⁸⁶, דכאשר אינה ה' לידו האפשריות והיכולת להשפיע על אחבנ"י שליט"א לקרבם לה' ולתורתו ומצוותיו, עליו "לחטוף" הזדמנות זו בלי חשבונות ובפרט כשהמדובר

(81) משנה הוריות י, א. וש"נ.

(82) וראה במדרש שמואל שם ההמשך, נשיא ומלך.

(83) ספ"ד דהל' מלכים. שם ספ"א — בנוגע למלך המשיח.

(84) ב"מ קז, סע"ב. וש"נ.

(85) ראה מבוא לקונטרס ומעין ע' 22. אגרות קודש אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע ח"א ע' רסו.

(86) עירובין נד, רע"א.

ודוקא עי"ז נעשה שלימות הנשואין
בין כנסת ישראל וקוב"ה, זה מקרב את

קיום היעוד²² „והי' ביום ההוא נאם ה'
תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי“,
בביאת משיח צדקנו, בעגלא דידן ממש.

(משיחות ש"פ וישלח תשכ"ז:

ש"פ תולדות תשמ"ה)

91) כמ"ש בשמו"ר ספט"ו: לימות המשיח יהיו

נישואין.

92) הושע ב, יח.

י"ט כסלו

אבני קודש בראש כל חוצות – ורבינו הזקן ביטל את הקטרוג ע"י שהביא משל מבין מלך שנחלה במחלה מסוכנת, שלא מצאו לה אלא תרופה אחת: לקחת את האבן היקרה הקבוצה בכתר מלכותו של המלך, שבה תלוי כל היוקר דכתר ה' מלך, לשחקה ולערבה במים, ולשפוך מתערובת זו לבין שפתיו של בן המלך, בתקוה שכולי האי ואולי תיכנס טיפה אחת לתוך פיו וכו' ותציל את חייו – שכן הוא גם בנזד"ד, אשר פרסום רוי התורה (האבן היקרה שבכתר המלך) כדאי הוא להציל את חיי בן המלך (עם ישראל).

ועפ"ז – אם כבר בימי המגיד ביטל רבינו הזקן את הקטרוג על גילוי דברי חסידות, על ידי ההסברה שפירסום ו- הפצת החסידות הוא דבר מוכרח ביותר, ענין של פיקוח נפש, הנוגע להצלת חייו של בן המלך – עאכ"כ כשעבר עוד שלב ב"ירידת הדורות", ומן הסתם ירד מצבו (הרוחני) של בן המלך, הרי בודאי ובודאי שהפצת דברי חסידות (שחיקת האבן היקרה שבכתר המלך) הוא הכי הכרחי להצלת חיי נפשו של בן המלך.

ומה נשתנה בעת נשיאותו של רבינו הזקן, ששוב נתעורר עליו הקטרוג בגלל ריבוי דברי החסידות שהשפיע בגילוי – ועד שנתעורר ספק אצלו [למרות שהוא הוא שביטל קטרוג דומה על המגיד ע"י המשל דשחיקת האבן היקרה שבכתר המלך] שאולי יש לו למנוע מלומר דברי

א. מסופרי, שבהיות רבינו הזקן ב- מאסר, באו פ"א לבקר רבותיו מעלמא דקשוט – רבו הרב המגיד והבעש"ט נ"ע. ושאל אותם רבינו הזקן למה מגיע לו שישב במאסר ומה תובעים ממנו? ו- השיבו לו, שנתחזק עליו הקטרוג על ש- אומר דברי חסידות הרבה ובגילוי כו', ושאל אותם: וכאשר אצא מכאן – האם אפסיק מלומר דברי חסידות? והשיבו לו: כיון שהתחלת אל תפסיק, ואדרבה, לכשתצא תאמר יותר. ע"כ תוכן הסיפור.

כלומר: מאסרו של רבינו הזקן למטה (בגשמיות), נשתלשל ובא מהקטרוג ל- מעלה על ריבוי דברי חסידות שאמר ובגילוי כו'; ולכן נתעורר אצלו ספק אולי צריך להפסיק הנהגתו, ועל זה הורו לו רבותיו שאדרבה, "לכשתצא תאמר יותר".

ולכאורה זה דורש ביאור: קטרוג מסוג זה כבר ה' בזמן נשיאותו של הרב המגיד, וכידוע הסיפור אודות הקטרוג אז וסיבתו, שפעם, "מצאו כתב של חסי- דות שהתגלגל במקום בלתי ראוי כו' ונעשה קטרוג למעלה על המגיד שמפר- סם עניני רזין דרזין באופן דתשתפכנה

(1) בית רבי ח"א פט"ז (בהערה).

(2) וצ"ע מסה"מ תש"ט (ע' 91) שסיבת המאסר הוא הקטרוג על אשר אינו מכאן את תורת החסידות בלבד השגה כו'.

(3) וכמבואר ג"כ בכ"כ שיחות ומכתבים של רבותינו נשיאנו.

(4) "התמים" ח"ב ע' מט [עב, א]. אגרות קודש אדמו"ר מהור"צ ח"ג ע' שכו ואילך. ועוד.

(5) איכה ד, א.

(6) דאם ראשונים כמלאכים כו' (שבת קיב, ב (ישם: כבני מלאכים)).